

---

## ВІТАЄМО З ЮВІЛЕЄМ ЄВГЕНІЯ МИКОЛАЙОВИЧА НОСОВА!

---

21 серпня 2009 р. виповнилося 60 років відомому російському археологові, професору, докторові історичних наук, члену-кореспонденту РАН, директору Інституту історії матеріальної культури РАН Євгенію Миколайовичу Носову. Він народився в родині знаного вченого, фахівця з історії Росії Миколи Носова. Вітчизняна історія, книги, вчені оточували його з дитинства. Тож і не дивує зацікавленість юного Євгена Носова саме вітчизняною історією, перш за все, доби Давньої Русі. Відбився вплив цього оточення — лєнінградської (петербурзької) наукової та творчої інтелігенції, музеїв, самої атмосфери великого міста — й на формуванні характеру та світогляду майбутнього вченого. Цілковито природньо, що після закінчення школи Є.М. Носов для подальшого навчання обирає історичну стежу і вступає на історичний факультет Лєнінградського університету. Проте обирає не суто писемну історію, а археологію. Цьому, звичайно, сприяла й висока творча атмосфера на кафедрі археології тих років. І знову оточення — визначні викладачі й талановиті активні студенти (однокурсники, трохи молодші чи трохи старші), бурхливі наукові семінари, намагання багато в чому по-новому розглянути найважливіші питання археології, тісні зв'язки з Лєнінградським відділенням Інституту археології АН СРСР, польові експедиції.

У 1971 р. Є.М. Носов завершив навчання в університеті. Того ж року став лаборантом Лєнінградського відділення Інституту археології АН СРСР (сьогодні ПМК РАН). З того часу його наукове життя пов'язане з цією визначною археологічною установою, де вчений послідовно пройшов усі шаблї наукової та адміністративної ієрархії: з 1973 р. навчався в аспірантурі рідного Інституту; з 1976 р. — молодший науковий співробітник слов'янсько-фінського відділу; підготував і захистив у 1977 р. кандидатську дисертацію за темою «Поселення Прильмення та Поволхов'я наприкінці I тис. н. е.», а з 1985 р. — старший науковий співробітник. 1988 р. Є.М. Носова призначили на посаду заступника директора ЛВІА з наукової роботи. 1992 року він успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня докто-

ра історичних наук. У 1998 р. незвично молодого вченого (особливо як для наукових установ гуманітарного профілю) обрали на посаду директора ПМК РАН, яку він успішно обіймає і сьогодні. Це були досить складні часи у фінансовому та організаційному значенні, коли необхідно було зберегти творчий колектив добре відомої у світі археологічної установи, надати йому нового дихання та імпульсу, зробити конкурентно спроможним у нових соціально-економічних і політичних умовах. Потужні результати, ритмічна робота ПМК в останнє десятиліття свідчать, що новий директор цілком із цим складним завданням упорався. Вчений став членом Президії Санкт-Петербурзького наукового центру РАН, його обрано членом Вченої Ради Президії Санкт-Петербурзького наукового центру РАН з гуманітарних наук. Свідченням високої оцінки результатів наукової на науково-організаційної роботи Євгена Миколайовича Носова стало обрання його на посаду члена-кореспондента РАН у 2000 р.

У 2002 р. Є.М. Носов обійняв ще одну надзвичайно важливу посаду — завідувача кафедри археології історичного факультету Санкт-Петербурзького державного університету. Це було не тільки підсилення наукового потенціалу історичного факультету, який зазнав значних втрат в останнє десятиліття у галузі археології та давньої історії, але й важливим кроком у подальшому зміцненні зв'язків між академічною та університетською наукою. Адже добре відомо, що студент краще входить у науку, коли пов'язаний з роботою наукового колективу вже з перших кроків свого навчання. Є.М. Носов це пройшов особисто.

Вчений є відомим фахівцем з давньоруської історії та археології, автором понад 370 публікацій, серед яких чимало ґрунтовних колективних праць, перш за все, з давньої історії Новгородської землі та Рюрикового городища. Це яскраві роботи потужного творчого колективу, який очолює Є.М. Носов і який особисто написав їх лєвову частку. Тут фахівець знаходить нові археологічні матеріали й оригінальні ідеї та погляди на різні аспекти давньоруської історії.

Вагомий внесок самого Є.М. Носова в сучасну давньоруську археологію слід пояснити двома головними факторами. По-перше, це масштабність самого вченого, вміння працювати, його знання, ерудиція, наполегливість, вимогливість до себе. А, по-друге, цьому сприяла непересічність пам'ятки, яку досліджує археолог вже майже 35 років — Рюрикове городище (літописне Городище). Звичайно, зрозуміла важливість й інших пам'яток Новгородської землі, але всі вони мають зовсім інший рівень впливу та значення для історії давньоруської державності. Неможливо по-справжньому зрозуміти перші етапи розвитку Руської держави, походження та ранні часи самого Новгорода без правильного усвідомлення значення Рюрикового городища, його матеріалів, які щорічно надає науковому світові Новгородська обласна археологічна експедиція, яку з 1975 р. очолює Є.М. Носов. Саме з того часу почалися систематичні та планові археологічні розкопки пам'ятки, причому великими суцільними площинами на різних ділянках Городища.

Рюрикове городище в історіографії завжди було визначною пам'яткою давньоруської історії та археології. Воно відоме, перш за все, як резиденція новгородських князів, а також за наявністю ранніх археологічних комплексів. Співвідношення цього Городища та самого Новгорода вже понад два століття хвилює істориків та археологів. Звідси починали пошуки найдавнішого Новгорода. За роки досліджень накопичено величезний фактичний матеріал про мікротопографію та стратиграфію, хронологію, матеріальну культуру. Не викликає сумніву, що Городище являло собою важливий та найраніший військово-адміністративний і торгово-ремісничий центр біля витоків Волхова. Усі вбачають у ньому безпосереднього попередника Великого Новгорода. А сам його дослідник не виключає, що воно було тим найдавнішим Новим городом доби перших руських князів, які згадуються на сторінках літопису. З накопиченням археологічного матеріалу стає зрозумілою і певна відмінність найбільш ранніх культурних шарів міста Новгорода та Городища. На останньому добре зафіксовано шари другої половини IX ст. (перед-



бачається виявлення й раніших) та розкопано значно більше матеріалів скандинавського походження. Безумовно, подальші дослідження принесуть нові цікаві відкриття й суттєво поповнять теперішні уявлення про початкові етапи давньоруської історії, а, можливо, у чомусь і змінять їх. За ці десятиліття через експедицію пройшли сотні студентів та школярів, любителів давньої історії. З багатьох із них вирости провідні науковці, і заслуга в тому, звичайно, самого Євгена Миколайовича. Значний внесок у розвиток знань про Новгородську землю зробили зарубіжні фахівці (особливо з університету Стокгольма на чолі з професором Інгармом Янссоном), яких так охоче залучав керівник досліджень.

Давно й тісно Є.М. Носов пов'язаний з українськими археологами. Він охоче допомагає і в складні новітні часи. Для науковця з Києва немає перешкод у роботі в науковому архіві, фондах чи бібліотеці ПМК. Спільні наукові проекти успішно підтримуються. Ми маємо повне порозуміння, що не виключає й дискусій.

Дорогий Євгене Миколайовичу! Українські археологи бажають Вам міцного здоров'я і творчих успіхів, нових археологічних знахідок і нових книг. Вам, Вашим близьким, Вашому колективу всіляких гараздів та нових перемог!